

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
Одеський державний університет внутрішніх справ

**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ
ДОТРИМАННЯ ПРАВ І СВОБОД
ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА В УМОВАХ
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО
РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ**

Колективна монографія

За загальною редакцією
А. В. Денисової

Видавництво
«Юридика»
2025

УДК 342.7:351.86"364"(477)

П68

Рецензенти:

Журавльов Дмитро Володимирович, заступник керівника Департаменту з питань громадянства, помилування, державних нагород — керівник управління з питань помилування Офісу Президента України, доктор юридичних наук, професор;

Катеринчук Іван Петрович, професор кафедри вогневої підготовки ОДУВС, доктор юридичних наук, професор;

Гаран Ольга Володимирівна, професор кафедри адміністративного права та господарського права Одеського національного університету імені І. І. Мечникова, доктор юридичних наук, професор

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Одеського державного університету внутрішніх справ
(протокол № 12 від 30 вересня 2025 року)*

Правове регулювання дотримання прав і свобод людини та громадянина в умовах адміністративно-правового режиму воєнного стану : колективна монографія / Є. Львова, О. Жильцов, О. Пасько та ін. ; за заг. ред. А. В. Денисової. – Одеса : Видавництво «Юридика», 2025. – 840 с.

ISBN 978-617-8574-56-7

Колективна монографія присвячена комплексному аналізу правового регулювання дотримання прав і свобод людини в умовах воєнного стану в Україні. У виданні осмислено трансформацію механізмів їх забезпечення з урахуванням викликів збройної агресії. Досліджено реалізацію державної політики у гуманітарній, безпековій, правоохоронній, судовій і соціальній сферах, проблеми захисту прав дітей, цивільного населення, військовополонених, а також питання інформаційної безпеки та OSINT. Монографія адресована науковцям, юристам і практикам.

УДК 342.7:351.86"364"(477)

ISBN 978-617-8574-56-7

© Авторський колектив, 2025

© ОДУВС, 2025

Зміст

Розділ 1. Правове забезпечення державної політики в гуманітарній сфері (Львова Є.)	5
Розділ 2. Адміністративно-правове регулювання свободи пересування та вільного обрання місця проживання за умов воєнного стану в Україні (Жильцов О.)	30
Розділ 3. Психічне здоров'я як фактор національної безпеки в Україні (Пасько О., Прудка Л.)	71
Розділ 4. Роль Національної поліції України у створенні єдиного безпекового простору держави (Матвеева Л.)	110
Розділ 5. Діяльність поліції щодо забезпечення прав і свобод людини на деокупованих територіях (Берендеева А.)	136
Розділ 6. Вплив Інтернету на права дітей протягом збройного конфлікту — зарубіжний досвід (Пядишев В., Форос Г.)	177
Розділ 7. Сучасні тенденції судового захисту прав і свобод людини в умовах воєнного стану (Шерстюк Г.)	217
Розділ 8. Правова, соціально-психологічна та медична допомога потерпілим від дій країни-агресорки особам з тимчасово окупованих територій (Вайда Т.)	259
Розділ 9. Роль дозвільної системи в забезпеченні прав і свобод людини в умовах воєнного стану (Пишна А., Ульянов О.)	313
Розділ 10. Адміністративна відповідальність за порушення прав і свобод під час воєнного стану (Сірко В.)	355
Розділ 11. Кримінально-правові аспекти дотримання основних прав і свобод військовополонених і цивільного населення в умовах воєнного стану (Колб О., Конопельський В.)	392

Розділ 12. Часові обмеження суб'єктивного права інтелектуальної власності: загальні та екзистенціальні умови (Маковій В.)	452
Розділ 13. Сутність організації та документування організованої злочинної діяльності підрозділами стратегічних розслідувань (Щурат Т.)	491
Розділ 14. Дотримання прав і свобод громадян під час здійснення оперативно-розшукової діяльності (Давиденко В.)	532
Розділ 15. Забезпечення оперативно-розшукової діяльності та негласних слідчих (розшукових) дій при виявленні та розкритті організованої злочинної діяльності в умовах воєнного стану (Поляков Є.)	576
Розділ 16. Аналіз та запобігання кримінальним правопорушенням в умовах загострення криміногенної обстановки (Бабенко А.)	622
Розділ 17. Дотримання прав та свобод людини державним бюро розслідувань під час військового стану (Козленко О.)	679
Розділ 18. Основні напрямки і завдання державної політики у сфері протимінної діяльності в умовах воєнного стану та під час відновлення України (Аносенков А., Коломієць Ю., Мукоїда Р., Проскурня Є.)	725
Розділ 19. OSINT та інформаційна безпека в умовах воєнного стану (Свиридюк Н., Афонін Д.)	766
Розділ 20. Використання OSINT у встановленні фактів воєнних злочинів та особи воєнних злочинців (Сіфоров О., Калугін В.)	811

Розділ 5

ДІЯЛЬНІСТЬ ПОЛІЦІЇ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ

Анастасія БЕРЕНДЄЄВА

Одеський державний університет внутрішніх справ, Україна
orcid.org/0000-0003-2708-3857

Збройна агресія російської федерації проти України призвела до тимчасової окупації значних територій України, зокрема в Херсонській, Харківській, Донецькій та Луганській областях. Після звільнення цих земель постало завдання відновлення державної влади, правопорядку та гарантування основоположних прав і свобод людини в умовах, що склалися внаслідок бойових дій та окупації. Деокуповані території стикаються з комплексом викликів у сфері прав людини. В цих умовах особливо актуальним є дослідження діяльності Національної поліції України як одного з ключових суб'єктів забезпечення прав і свобод людини на звільнених територіях.

Актуальність тематики захисту прав і свобод людини на деокупованих територіях України має комплексний характер і поєднує в собі як філософський, так і юридичний аспекти. З філософської точки зору ця проблематика відображає загальнолюдські цінності та моральні орієнтири суспільства, підкреслюючи непорушність людської гідності, свободи й справедливості, які зазнають найбільших випробувань у період збройних конфліктів та їх наслідків. Актуальність цієї проблематики криється в необхідності переосмислення цінності кожної людини та її права на безпечне і гідне життя, особливо там, де гідність і права були грубо порушені або навіть заперечувалися. Повернення до нормального життя неможливе без відновлення справедливості й забезпечення людської свободи, які є фундаментом справжньої демократії та цивілізованого

суспільства. Філософська важливість питання захисту прав людини на деокупованих територіях полягає в тому, що воно нагадує нам про сутність держави як інституції, створеної саме для того, щоб захищати й гарантувати основні права й свободи своїх громадян. У цьому сенсі, здатність держави забезпечити ці права після періоду насильства та несправедливості визначає її цивілізаційну зрілість і моральну відповідальність перед майбутніми поколіннями.

Водночас юридичний аспект актуальності теми зумовлений фундаментальними принципами права, згідно з якими людська гідність, права та свободи особи визнаються найвищими соціальними цінностями. Конституція України, міжнародні договори та конвенції, зокрема Європейська конвенція з прав людини, накладають на державу обов'язок гарантувати та забезпечувати права громадян, особливо в умовах, коли ці права були масово порушені під час збройного конфлікту та окупації. Створення ефективних механізмів поновлення порушених прав, компенсації шкоди потерпілим, притягнення винних до відповідальності та забезпечення доступу до правосуддя є не тільки юридичним обов'язком держави, але й запорукою відновлення легітимності та довіри до державних інститутів. Крім того, це пов'язано з міжнародно-правовими зобов'язаннями України щодо захисту прав людини, виконання яких визначає авторитет держави у міжнародній спільноті. Таким чином, здатність держави ефективно забезпечувати та захищати права й свободи людини на деокупованих територіях виступає важливим індикатором її правової спроможності та готовності до інтеграції у європейський правовий простір.

Термін «деокупована територія» використовується для позначення частини державної території, яка була звільнена від тимчасового контролю незаконних збройних формувань або іноземних військ та повернута під суверенітет держави. Відповідно до ст. 1 закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», деокупація — це комплекс заходів державної політики, наслідком

яких є повна відсутність на території України, що була тимчасово окупована, збройних формувань Російської Федерації і окупаційної адміністрації Російської Федерації та встановлення загального ефективного контролю України на цій території (повернення тимчасово окупованої території під загальну юрисдикцію України та відновлення конституційного ладу України на цій території)¹. У нормативно-правових актах України термін «деокупована територія» використовується в контексті заходів, спрямованих на стабілізацію та відновлення звільнених регіонів. Наприклад, розпорядженням Кабінету міністрів України від 30 грудня 2022 р. № 1219-р «Про затвердження плану дій органів виконавчої влади з відновлення деокупованих територій територіальних громад» затверджений перелік заходів державних органів виконавчої влади, які спрямовані на відновлення функціонування української державності та нормалізацію життя в звільнених від окупації регіонах².

Наукові джерела часто називають деокуповану територію як «постконфліктну» і визначають її як частину території, на якій відбувався збройний конфлікт та яка була звільнена. Зазначається, що для такої території характерні дестабілізація економічної ситуації, руйнування виробничої, транспортної, енергетичної, соціальної інфраструктури, житлового фонду, відтік населення, деурбанізація та знелюднення сіл, зниження рівня зайнятості та доходів населення³. Таким чином, «деокупована територія» — це територія, що після періоду окупації повернулася під контроль держави,

¹ Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України : Закон України від 15.04.2014 № 1207-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text>

² Про затвердження плану дій органів виконавчої влади з відновлення деокупованих територій територіальних громад : розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2022 р. № 1219-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1219-2022-%D1%80#Text>

³ Світова гібридна війна: український фронт: монографія / за заг. ред. В.П. Горбуліна. К. : НІСД, 2017. С. 492–493.

потребуючи комплексних заходів для відновлення правопорядку, економіки та соціальної сфери.

Процес деокупації територій, які перебували під тривалим контролем рф, характеризується комплексом специфічних викликів соціально-правового та безпекового характеру, що потребують системного підходу з боку державних інституцій, територіальних громад та правоохоронних органів. У цьому контексті важливого значення набуває глибоке й комплексне вивчення умов та наслідків окупації, оскільки саме об'єктивне розуміння ситуації на звільнених територіях виступає передумовою розроблення й ефективної реалізації стабілізаційних заходів, спрямованих на повноцінну реінтеграцію цих регіонів.

З 2014 року, після початку російської агресії, частина українських територій була тимчасово окупована і згодом звільнена українськими силами. Перші деокуповані міста (Слов'янськ, Краматорськ та інші на Донбасі) були визволені влітку 2014 року. У 2022 році, в ході повномасштабного вторгнення, Україна знову повернула контроль над значними територіями — спочатку в північних областях (Київщина, Чернігівщина, Сумщина), а пізніше на сході та півдні (Харківщина, правобережна Херсонщина тощо). Кожен етап деокупації супроводжувався гострими соціально-економічними проблемами.

Однією з найбільш поширених проблем є масштабне руйнування критичної інфраструктури — об'єктів енергетики, водопостачання, транспорту та зв'язку. За даними оцінки збитків економіки України, понесених внаслідок воєнної агресії росії, яка була здійснена Київською школою економіки спільно з Міністерством розвитку громад та територій, Міністерством економіки та у співпраці з іншими профільними міністерствами та Національним банком, з початку вторгнення загальна сума прямих збитків нерухомості, іншій інфраструктурі, транспортним засобам та запасам складала майже \$170 млрд. Порівняно з попередньою оцінкою, станом на початок 2024 року, сума збільшилась

на \$12,6 млрд (8 %)⁴. Значна частина цих руйнувань припадає на деокуповані території, де об'єкти інфраструктури стали однією з ключових цілей атак агресора. Найбільша частка у загальному обсязі прямих збитків завдана житловим будівлям (\$60,0 млрд) та транспортній інфраструктурі (\$38,5 млрд). Втрати сектору енергетики становлять \$14,6 млрд, активи промисловості, послуг та будівництва — \$14,4 млрд. Ще \$10,3 млрд складають прямі втрати аграрного сектору та земельних ресурсів внаслідок війни. Сукупні прямі збитки від руйнувань та пошкоджень об'єктів громадського сектору (соціальні об'єкти та установи, заклади освіти, науки та охорони здоров'я, культурні споруди, спортивні об'єкти, адміністративні будівлі тощо) складають близько \$16,3 млрд⁵. Це не лише ускладнює повноцінне відновлення життєдіяльності населених пунктів, а й створює додаткові безпекові ризики. Відсутність електроенергії, води, тепла та доступу до медичних послуг змушує населення виживати в умовах гуманітарної кризи, що провокує зростання соціальної напруги.

Знищення та пошкодження критичної інфраструктури викликало дефіцит базових послуг (медицина, освіта, транспорт, торгівля). Відразу після деокупації спостерігається відсутність або різке обмеження базових послуг: не працюють лікарні через брак персоналу і ліків, навчальний процес переривається через зруйновані заклади освіти, транспортне сполучення порушене, магазини часто закриті. Наприклад, у звільненому Херсоні після 8 місяців окупації виявилось, що в місті залишилося дуже мало лікарів; медзаклади вимушено комплектувалися переважно фахівцями пенсійного віку⁶. Освітня інфраструктура також сильно постраждала: на звільнених

⁴ Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії Росії проти України станом на листопад 2024 року. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2025/02/KSE_Damages_Report-November-2024-UA.pdf

⁵ Там само.

⁶ «Як ви тут розважаєтеся? Мріємо»: як змінилося життя в Херсоні впродовж двох років після деокупації. URL: <https://zmina.info/articles/yak-vy-tut-rozvazhayetesya-mriyemo-yak-zminylosya-zhyttya-v-hersoni-vprodovzh-dvoh-rokiv-pislya-deokupacziyi>

територіях майже всі школи потребують відбудови, багато навчання переведено в дистанційний формат. Так, у звіті соціально-економічної ситуації деокупованих громад Херсонської області зазначається, що освітній процес відбувається в онлайн-форматі, оскільки громади перебувають в умовах постійних обстрілів, а навчальні заклади — пошкоджені або зруйновані. У 10 із 17 громад заклади загальної середньої освіти I–III ступенів у всіх населених пунктах потребують відбудови; у чотирьох громадах — у частині населених пунктів, і тільки у трьох громадах стан шкільних закладів задовільний. Дефіцит кадрів у сфері послуг є критичним — значна частина медиків, вчителів та інших спеціалістів виїхала під час окупації. У більшості громад не вистачає недержавних постачальників соціальних послуг, а державні структури тільки налагоджують роботу⁷. Тож забезпечення людей елементарною медициною, освітою та адмінпослугами стає надзвичайним завданням одразу після звільнення території.

Після деокупації настає гуманітарна криза через розірвані логістичні ланцюги. Місцеві мешканці нерідко лишаються без продовольства, ліків, електрики та тепла. У Херсоні в перші дні після звільнення ситуація була критичною: люди жили без опалення, світла і води. Запасів їжі та товарів першої необхідності майже не залишалося, аптеки й автозаправки не працювали. Обмеження доступу до палива ускладнювало роботу генераторів та транспорту. Подібна картина спостерігалася й на інших звільнених територіях — відновлення постачання продуктів харчування, ліків та пального стало першим пріоритетом для влади та гуманітарних організацій. Гуманітарна допомога почала надходити практично одразу після деокупації, нерідко ставши єдиним джерелом забезпечення базових потреб населення⁸. Це свідчить про масштаб проблем із доступом

⁷ Аналіз соціально-економічної ситуації деокупованих громад: Херсонська область. URL: https://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2024/10/ali_report_khersonregion.pdf

⁸ Гуманітарка у 2022-му: хто скільки отримав і яка ситуація на Херсонщині, Харківщині і Сумщині? URL: <https://www.chesno.org/post/5476>

до життєво необхідних ресурсів на деокупованих територіях. Окупація та бойові дії призводять до зупинки підприємств, втрати робочих місць і відтоку бізнесу. У звільнених громадах фіксується вкрай високий рівень безробіття та низькі доходи мешканців⁹. Місцева економіка занепадає через руйнування виробничої та транспортної інфраструктури, втрату ринків збуту і відтік інвесторів.

Сукупність зазначених факторів — безробіття, відсутність послуг, товарний дефіцит — зумовлює різке зниження рівня життя мешканців звільнених регіонів. Знищено або пошкоджено значну частину житлового фонду, що залишило тисячі людей без даху над головою. В окремих містах (Северодонецьк, Мар'їнка, Ізюм та ін.) пошкоджено 90–100 % будівель. Найбільших руйнувань зазнав житловий фонд таких міст, як Маріуполь, Харків, Чернігів, Северодонецьк, Рубіжне, Бахмут, Мар'їнка, Лисичанськ, Попасна, Ізюм і Волноваха¹⁰. Люди втрачають майно і заощадження, багато родин опиняються за межею бідності. Населення деокупованих громад різко скорочується: наприклад, у 16 звільнених громадах Херсонської області станом на травень 2024 року залишилося лише 154 тис. мешканців — це на 65 % менше довоєнної чисельності (втрачено майже 296 тис. населення). В основному залишаються люди старшого віку, тоді як молодь і працездатне населення або евакуювалися, або мобілізовані¹¹.

Така демографічна ситуація посилює соціальну вразливість громад. Якість життя тих, хто лишився, є низькою: обмежений доступ до благ цивілізації, стрес від пережитого конфлікту, невпевненість у майбутньому. Соціальний добробут звільнених міст залишається

⁹ Відбулася презентація Звіту про опитування мешканців деокупованих територій України. URL: <https://www.kspu.edu/PrintVersion.aspx?newsId=20302>

¹⁰ Звіт Відновлення інститутів публічної влади на деокупованих територіях у 2014–2023 роках: аналіз досвіду та потреб громад. URL: <https://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2023/07/zvit-vidnovlennya-pravky-12-12.pdf>

¹¹ Аналіз соціально-економічної ситуації деокупованих громад: Херсонська область. URL: https://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2024/10/ali_report_khersonregion.pdf

під загрозою навіть через роки після деокупації. Відсутність доступу до життєво необхідних ресурсів, зокрема продуктів харчування, ліків та палива, значно погіршує якість життя місцевого населення та підвищує ризики зростання злочинності. Після відступу окупантів виникає вакуум безпеки, який супроводжується ризиками криміногенного характеру. Розгул злочинності та нелегальний обіг зброї — типові явища в перші тижні після звільнення. Кожне деокуповане місто українська поліція застає фактично як «суцільне місце злочину» — із масовими доказами воєнних злочинів, тілами жертв на вулицях, розграбованими будівлями та замінованою територією¹². На звільнених територіях фіксуються численні факти грабежів і насильства, скоєних під час окупації, які потребують розслідування. Водночас місцеві правоохоронні органи часто потребують часу, щоб відновити роботу — частина поліцейських могла виїхати або співпрацювала з ворогом. Відтак у населення є відчуття правового вакууму та небезпеки. Зростає напруга через проблему колабораціонізму: держава змушена переслідувати осіб, які співпрацювали з окупантами (станом на листопад 2024 року відкрито понад 8900 справ про колабораціонізм на звільнених територіях)¹³.

Значною загрозою для життя та здоров'я громадян залишається мінно-вибухова небезпека. На деокупованих територіях фіксуються численні випадки замінування доріг, будівель, лісових масивів та сільськогосподарських угідь. Забруднення вибухонебезпечними предметами унеможливає безпечне переміщення, господарську діяльність та відновлення інфраструктури. Розмінування стає першочерговим завданням для сил безпеки та оборони. За даними Державної служби України з надзвичайних ситуацій, мінна безпека

¹² На вулицях тіла лежали тижнями: у поліції розповіли, як заходили у деокуповані міста. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3963854-na-vulicah-tila-lezali-tiznami-u-policii-rozpovili-ak-zahodili-u-deokupovani-mista.html>

¹³ Усі наслідки окупації перекладаються на людей: Альона Луньова взяла участь у публічній дискусії щодо колабораціонізму. URL: <https://zmina.ua/event/usinaslidky-okupacziyi-perekladayutsya-na-lyudej-alona-lunova-vzjala-uchast-u-publichni-dyskusiyi-shhodo-kolaboracziionizmu/>

на деокупованих територіях є питанням номер один¹⁴. У 2024 році 25 % території України були забруднені мінами та вибухонебезпечними предметами, серед яких найбільш щільно заміновані залишаються деокуповані регіони, на яких стабілізаційні заходи починаються саме із розмінування¹⁵.

Масштабне мінне забруднення на деокупованих територіях України становить серйозну загрозу для життя та здоров'я громадян, ускладнюючи відновлення інфраструктури та нормалізацію життя. У відповідь на цю проблему, у 2024 році в Україні було створено 10 нових батальйонів розмінування, які проходять сертифікацію та нарощують технічний потенціал за підтримки міжнародних партнерів. Втім, розмінування деокупованих територій залишається складним завданням через те, що РФ активно використовує нестандартні методи мінування, наприклад, безсистемне розміщення мін, протипіхотні міни з пластиковими корпусами, а також міни з електромагнітними підривачами. Особливо небезпечними є протипіхотні міни типу ПФМ-1С, які часто скидаються з дронів у населених пунктах, створюючи загрозу для цивільного населення¹⁶. Попри значні зусилля з вилучення вибухонебезпечних предметів, ризик підриву на мінах чи боєприпасах, що не розірвалися, залишається високим, про що свідчать періодичні випадки травмування й загибелі цивільного населення. Економічні наслідки мінного забруднення також є значними. За даними спільного звіту Міністерства економіки України та Інституту глобальних змін Тоні Блера, щорічні втрати України від мінного забруднення становлять

¹⁴ Мінна безпека на деокупованих територіях — питання номер один для ДСНС. URL: <https://dsns.gov.ua/news/ostanni-novini/minna-bezpeka-na-deokupovanih-teritoriiakh-pitannia-nomer-odin-dlia-dsns>

¹⁵ Ігор Клименко: 25 % території України забруднені мінами та вибухонебезпечними предметами. URL: <https://dsns.gov.ua/news/ostanni-novini/igor-klimenko-25-teritoriyi-ukrayini-zabrudneni-minami-ta-vibuxonebezpecnimi-predmetami>

¹⁶ Україна створила 10 нових батальйонів для розмінування звільнених територій. URL: <https://suspiilne.media/893539-ukraina-stvorila-10-novih-bataljoniv-dla-rozminuvanna-zvilnениh-teritorij/>

понад 11 мільярдів доларів США, що еквівалентно приблизно 5,6 % національного ВВП¹⁷.

Підрив довіри населення до влади та правоохоронних органів на деокупованих територіях України є однією з ключових проблем, що ускладнює процес реінтеграції та відновлення державності. Значна частина жителів деокупованих населених пунктів впродовж тривалого часу перебувала під впливом дезінформаційної політики окупаційних адміністрацій, в умовах інформаційної ізоляції та порушення основоположних прав і свобод людини. Так, в результаті дослідження, проведеного Українським центром стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки було встановлено, що інформаційний простір тимчасово окупованих територіях Донецької області перебуває у стані штучно створеного інформаційного вакууму, де російські та підконтрольні окупаційним адміністраціям медіа монополізували джерела новин. Основною характеристикою такого медіасередовища є домінування дезінформації, пропаганди, маніпуляцій та примітивного контенту, що покликаний не тільки спотворювати картину світу, але й формувати у населення апатію, страх та зневіру в можливості змін. Стратегія російської пропаганди в регіоні ґрунтується на поширенні так званого «новинного трешу» — навмисно створеного потоку абсурдних, тривожних, часто вигаданих новин, що витісняють будь-які спроби критичного сприйняття дійсності. Водночас застосовуються класичні інструменти інформаційно-психологічних операцій: дегуманізація українців, легітимація насильства, створення образу зовнішнього ворога, формування відчуття безальтернативності окупаційної влади¹⁸. Тож тривале перебування населення в умовах інформаційної ізоляції,

¹⁷ Landmines cost Ukraine \$11 bln in GDP each year, says report. URL: <https://www.reuters.com/world/europe/landmines-cost-ukraine-11-bln-gdp-each-year-says-report-2024-09-10/>

¹⁸ Інформаційний вакуум і новинний треш: як працює російська пропаганда на окупованій Донеччині. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-factcheck/3777532-informacijnij-vakuum-i-novinnij-tres-ak-pracuje-rosijska-propaganda-na-okupovanij-doneccini.html>

систематичного інформаційно-психологічного впливу та домінування пропагандистських наративів зумовило формування у значної частини жителів окупованих територій стану когнітивного виснаження, дезорієнтації в інформаційному просторі.

Як свідчать результати низки досліджень, тривале перебування під контролем окупаційної влади, регулярне застосування ворожої пропаганди, репресії та насильство щодо місцевого населення сприяли формуванню серед мешканців таких територій глибокого скептицизму, відчуження та недовіри до інституцій Української держави. Так, М.В. Маркова та А.Р. Марков аналізуючи сутність, ознаки та завдання інформаційно-психологічної війни, спрямованої проти України, підкреслюють, що це є потужним інструментом гібридної агресії, який використовується для маніпулювання суспільною свідомістю, дестабілізації соціально-політичної ситуації та підризу авторитету державних інституцій. Основні об'єкти такого впливу включають ідеологічно-психологічне середовище суспільства, культурні та історичні цінності, інформаційну інфраструктуру, а також індивідуальну та масову свідомість громадян. Автори наголошують на необхідності розробки та впровадження комплексних заходів для протидії деструктивному інформаційно-психологічному впливу, включаючи підвищення рівня медіаграмотності населення, зміцнення національної ідентичності та формування стійкості до маніпулятивних інформаційних впливів¹⁹.

Особливе занепокоєння викликає те, що, поряд із відчуттям страху та розгубленості, значна частина населення продовжує залишатися під впливом пропагандистських установок навіть після відновлення української юрисдикції. Відтак реінтеграційні заходи потребують комплексного та чутливого до соціально-психологічних особливостей підходу, спрямованого на подолання інформаційних бар'єрів, відновлення довіри до правоохоронних органів,

¹⁹ Маркова М.В., Марков А.Р. Інформаційно-психологічна війна проти населення України як сучасна реальність: стан проблеми і шляхи подолання наслідків. *Інтегровані комунікації*. 2016. Вип. 2. С. 73–85.

утвердження принципів верховенства права, забезпечення належного рівня безпеки та правового захисту громадян.

Окремої уваги потребує психологічний стан мешканців звільнених територій, оскільки ці особи зазнали значних психотравмуючих подій, включаючи окупацію, активні бойові дії, втрату близьких та руйнування житла. Такі обставини призводять до розвитку різних психоемоційних розладів, зокрема посттравматичного стресового розладу, депресії та тривожності. Військова агресія росії проти України створює потужні психотравмуючі фактори, що значно впливають на психологічний стан постраждалих осіб. Серед найбільш поширених психічних наслідків війни можна виокремити стрес, тривожність, страх, прояви агресії, панічні настрої, депресивні стани, кризу ідентичності та посттравматичний стресовий розлад.

Як зазначає М.М. Слюсаревський, спричинені війною психологічні виклики можна умовно поділити на такі чотири групи: виклики українцям як спільноті; виклики ментальному здоров'ю особистості; виклики психологічному благополуччю та розвитку дитини; виклики українським психологам як фаховому співтовариству²⁰. Згідно зі звітом Gradus Research, населення деокупованих територій України є однією з найбільш вразливих до психологічних наслідків війни категорій. В умовах окупації громадяни зазнавали не лише прямих небезпек для життя, а й тривалого соціального та інформаційного ізолювання, обмеження базових потреб та порушення звичних соціальних зв'язків. У дослідженні зазначено, що 39 % респондентів вважають осіб, які пережили окупацію, такими, що потребують психологічної допомоги. Серед емоцій, що домінують у цієї групи населення, фіксуються підвищена напруженість (42 %), страх (26 %), безсилля (19 %), розгубленість (17 %) та відчай

²⁰ Слюсаревський М.М. Соціально-психологічний стан українського суспільства в умовах повномасштабного російського вторгнення: нагальні виклики і відповіді: Стенограма доповіді на засіданні Президії НАН України 4 травня 2022 року. *Вісник НАПН України*. 2022. № 4(1). С. 85–86. URL: <https://doi.org/10.15407/vsn2022.06.085>

(14 %). Характерними наслідками для цієї категорії стали стрес, порушення сну, панічні реакції та емоційне вигорання. Близько 41 % респондентів, які перебували під окупацією, оцінили свій психоемоційний стан як незадовільний, а 42 % — зазначили про потребу в психологічній допомозі. Водночас саме ці особи часто стикалися з інформаційним стресом, спричиненим як дефіцитом достовірних відомостей під час окупації, так і перенасиченням травматичними новинами після звільнення, що суттєво впливало на їх здатність до адаптації та подолання наслідків пережитої травми²¹.

Жителі деокупованих територій України стикаються з численними викликами, серед яких особливе місце займає інформаційний стрес. Цей вид стресу виникає як при нестачі інформації, що породжує тривожність і невизначеність, так і при її надлишку, що спричиняє психологічну фіксацію на негативних подіях та погіршення загального стану здоров'я. Нестача достовірної інформації на деокупованих територіях спричинена порушенням комунікаційних мереж, відсутністю доступу до офіційних джерел та поширенням чуток. Це призводить до зростання тривожності та панічних настроїв серед населення. Як зазначають науковці, інформаційний стрес є неспецифічною реакцією індивіда на різноманітні подразники, що виникають у несприятливих та складних обставинах²².

З іншого боку, надлишок інформації, особливо негативного характеру, може призвести до емоційного виснаження та депресивних станів. Постійний потік новин про воєнні дії, втрати та руйнування сприяє формуванню відчуття безпорадності та страху. Як підкреслюється в аналітичному звіті Національного інституту стратегічних досліджень, 71 % українців відчувають стрес або

²¹ Психічне здоров'я та ставлення українців до психологічної допомоги під час війни. URL: https://gradus.app/documents/307/Gradus_Research__Mental_Health_Report_full_version.pdf

²² Михайлишин У.Б., Шмідзен І.Ю., Товт В.В. Проблема дослідження інформаційного стресу у сучасних наукових підходах. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Психологія.* № 3. С. 94. URL: <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2024.3.17>

сильну знервованість, причинами яких є війна та фінансові труднощі²³. З початку війни Україна запровадила низку термінових заходів для забезпечення соціального захисту населення, зокрема мешканців деокупованих територій, осіб з інвалідністю, людей похилого віку та інших вразливих груп. Запроваджено екстрене (кризове) надання соціальних послуг — консультування, соціальний супровід, догляд, притулок — які надаються протягом доби за спрощеною процедурою. Забезпечено безперервність виплат державної соціальної допомоги та субсидій навіть в умовах бойових дій та окупації, запроваджено централізований механізм нарахувань. Для підтримки психічного здоров'я мешканців деокупованих громад залучено працівників центрів соціальних служб та мобільні бригади, які першими надають психологічну допомогу, у т.ч. виявляють осіб у кризових станах. Також в регіонах створено мережу спеціалізованих служб підтримки постраждалих від насильства (притулки, денні центри, мобільні бригади), яка продовжить роботу після стабілізації ситуації та деокупації територій. Реабілітаційні послуги для дітей і дорослих з інвалідністю безкоштовно надаються у державних центрах реабілітації по всій Україні²⁴.

Окремо відзначається психологічний вплив окупації, який характеризується руйнуванням соціальних зв'язків, обмеженням доступу до базових фізіологічних потреб, соціальною ізоляцією, інформаційною блокадою та залякуванням населення. Ці методи психологічного тиску, які застосовувалися російськими військовими на окупованих територіях, значно посилюють негативні психоемоційні наслідки для цивільного населення, спричиняючи тривалі розлади психічного здоров'я, емоційне вигорання та соціальну дезадаптацію.

Таким чином, руйнування критичної інфраструктури, мінна небезпека, підрив довіри населення до влади та правоохоронних

²³ Підтримка ментального здоров'я в часи війни. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/pidtrymka-mentalnoho-zdorovya-v-chasy-viyny>

²⁴ Держава підтримує найбільш незахищені категорії населення під час війни. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/22206.html>

органів та серйозна соціально-економічна криза створюють суттєві загрози правам та свободам людини на деокупованих територіях. Як зазначається у звіті за результатами комплексного дослідження стану суспільства на тимчасово окупованих територіях, окупація призвела до масових порушень прав людини. Зокрема, у Херсонській області були зафіксовані такі систематичні правопорушення як конфіскації житла та фізичні репресії за проукраїнські погляди. «Багато респондентів згадують про зникнення людей, допити та насильство. Також на новоокупованих територіях значно частіше розповідають про випадки переслідування за будь-які прояви проукраїнської позиції. На «староокупованих» територіях мешканці більше зосереджуються на низькій якості соціальних послуг, таких як медицина й освіта. На цих територіях свобода слова майже повністю відсутня. Люди бояться висловлювати думки не лише в соціальних мережах, але й при спілкуванні з рідними та знайомими. На тимчасово окупованих територіях, включно з АР Крим, створено атмосферу постійного страху»²⁵. Особливо потерпають від такого тиску українські діти, зокрема ті, які довго перебувають в окупації. Зокрема ООН були зафіксовані такі системні порушення прав дітей на тимчасово окупованих українських територіях як заміна українських свідочів про народження на російські; запровадження російської шкільної програми; заборона української мови в школі; погрози батькам за українську онлайн-освіту; дозвіл вчителям карати учнів за «проукраїнську поведінку». Як зазначає заступниця голови Моніторингової місії ООН Ноель Калхун, школа на окупованих територіях перетворена на інструмент пропаганди і все менше дітей в окупації пам'ятають, що вони — українці²⁶.

²⁵ Звіт за результатами комплексного дослідження стану суспільства на тимчасово окупованих територіях. URL: <https://activegroup.com.ua/2025/03/26/zvit-za-rezultatami-kompleksnogo-doslidzhennya-stanu-suspilstva-na-timchasovo-okupovanix-teritoriyax/>

²⁶ Як українським дітям в окупації росіяни забороняють бути українцями — нові дані доповіді ООН. URL: https://ombudsman.gov.ua/uk/news_details/yak-ukrayinskim-dityam-v-okupaciyi-rosiyani-zaboronyayut-buti-ukrayinciyami-novi-dani-dopovidi-onn

Таким чином, після звільнення територій найбільш актуальними проблемами є: порушення прав на життя, безпеку та свободу (зокрема масові поховання, сліди катувань, зникнення людей); відсутність доступу до справедливого судочинства та правової допомоги; обмеження свободи пересування через мінну небезпеку; порушення права власності через руйнування житла та підприємств; недоступність соціальних послуг, медицини, освіти; інформаційний вплив та дезінформація.

Отже, повернення до мирного життя на звільнених територіях неможливе без ефективного відновлення системи захисту прав людини. Основні заходи включають відновлення роботи судів та правоохоронних органів; забезпечення доступу населення до юридичної допомоги, створення мобільних груп юристів, правозахисників; роботу Національної поліції щодо документування фактів воєнних злочинів; заходи із залучення міжнародних організацій для допомоги постраждалим; психологічна підтримка населення як елемент права на належне ставлення.

Таким чином, Національна поліція є одним із суб'єктів забезпечення прав і свобод людини на деокупованих територіях. Діяльність Національної поліції на деокупованих територіях регламентується рядом нормативно-правових актів, які забезпечують правове підґрунтя її функціонування на зазначених територіях.

Конституція України проголошує людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю, а утвердження і забезпечення прав і свобод людини — головним обов'язком держави²⁷. Основний Закон гарантує кожному невід'ємні права, зокрема право на життя, особисту недоторканність і свободу, повагу до гідності та заборону катувань, рівність перед законом (ст. 24), право на судовий захист, тощо. Під час воєнного стану Конституція України дозволяє обмежувати окремі

²⁷ Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. Ст. 141.

права та свобод людини та громадянина з дотриманням відповідних вимог, але деякі права, чіткий перелік яких міститься в статті 64 Конституції України, не підлягає обмеженню. Зокрема мова йде про невід'ємне право на життя, повагу до його гідності, на свободу та особисту недоторканність та ряд інших прав²⁸. Таким чином, навіть в умовах воєнного стану будь-які обмеження прав мають бути визначені законом, зумовлені нагальною потребою і відповідати критеріям необхідності та пропорційності.

Одним із ключових нормативно-правових актів, що встановлює правові засади функціонування органів державної влади під час воєнного стану є закон України «Про правовий режим воєнного стану». Відповідно статті 8 зазначеного закону визначаються конкретні заходи, що можуть бути запроваджені на території, де введено воєнний стан. Хоча сама норма не містить прямих вказівок на Національну поліцію, багато з передбачених заходів прямо або опосередковано залучають її як орган, відповідальний за забезпечення громадської безпеки, правопорядку та реалізацію законних повноважень щодо обмеження окремих прав і свобод людини.

Так, ч. 1 ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» передбачає, що військове командування разом із військовими адміністраціями можуть самостійно або із залученням органів виконавчої влади, до яких належить і Національна поліція, здійснювати передбачені заходи²⁹. Це означає, що поліція діє як суб'єкт впровадження публічного порядку, який має забезпечити правомірність застосування обмежень прав громадян у період дії воєнного стану.

Серед заходів, що передбачають безпосередню участь поліції, варто виокремити кілька ключових напрямів. Зокрема, відповідно до пункту 1 статті 8 зазначеного закону, військове командування

²⁸ Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. Ст. 141.

²⁹ Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

має право встановлювати (посилювати) охорону об'єктів критичної інфраструктури та об'єктів, що забезпечують життєдіяльність населення³⁰. У цьому випадку поліція може бути залучена до патрулювання територій, охорони стратегічно важливих споруд, забезпечення режиму доступу до об'єктів, що мають критичне значення, і недопущення диверсійної чи терористичної діяльності. Також відповідно до зазначеної статті військово командування уповноважене впроваджувати такі обмежувальні заходи, як комендантська година, обмеження свободи пересування громадян, перевірка документів, огляд особистих речей, транспортних засобів та житла громадян³¹. Реалізація цих заходів, відповідно до чинного законодавства, не можлива без участі Національної поліції, яка зобов'язана забезпечити їх виконання. Особливо важливо, що навіть за умов воєнного стану не допускається свавільне втручання у приватне життя особи, а будь-яке обмеження має бути чітко регламентоване і обґрунтоване.

Крім того, поліція залучається до забезпечення заборони проведення мирних зібрань, мітингів, демонстрацій тощо. Втім, варто підкреслити, що всі заходи правового режиму воєнного стану, перелік який передбачено в статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» не автоматично вводяться із запровадженням воєнного стану, а можуть бути запроваджені військовим командуванням разом із військовими адміністраціями (у разі їх утворення) самостійно або із залученням відповідних органів³². Тож, наприклад, протоколом оперативного штабу Ради оборони Київської області № 145 від 07.07.2022 року був затверджений порядок проведення масових заходів на території Київської області в умовах правового режиму воєнного стану. Згідно з зазначеним порядком допускається проведення масових заходів лише за виключних

³⁰ Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

³¹ Там само.

³² Там само.

обставин і тільки за умови їх письмового погодження з виконавчими органами міських, селищних та сільських рад. У разі погодження такі органи зобов'язані повідомити органи Національної поліції, а також інші органи влади про проведення такого заходу³³. У такому випадку поліція буде залучатися до забезпечення порядку під час проведення масових заходів. У разі ж відсутності погодження, поліція має залучатися до забезпечення заборони проведення мирних зібрань, мітингів, демонстрацій тощо, а також з метою недопущення порушень публічного порядку відповідно до вимог чинного законодавства.

Крім того, відповідно до статті 8 закону України «Про правовий режим воєнного стану» поліція у межах своєї компетенції виконує функції супроводу та правового контролю під час евакуації населення, евакуації затриманих осіб, що перебувають в ізоляторах тимчасового тримання; підозрюваних, обвинувачених осіб, щодо яких застосовано запобіжний захід — тримання під вартою, що перебувають в слідчих ізоляторах; етапування засуджених осіб, які відбувають такі покарання, як арешт, обмеження волі, позбавлення волі на певний строк та довічне ув'язнення, з установ виконання покарань, розташованих у місцевостях, наближених до районів, де ведуться бойові дії, до відповідних установ, які розташовані в безпечній місцевості; контролю за дотриманням заборон на переміщення осіб, заборони діяльності політичних партій або громадських об'єднань, а також забезпечення режиму інформаційної безпеки тощо³⁴. Усі ці повноваження з одного боку мають оборонний та безпековий характер, але з іншого — безпосередньо впливають на реалізацію прав громадян і тому потребують високого рівня правової відповідальності з боку поліції.

³³ Порядок проведення масових заходів на території Київської області в умовах правового режиму воєнного стану. URL: <https://koda.gov.ua/wp-content/uploads/2022/07/poryadok-provedennya-masovyh-zahodiv-na-terytorii-kyivskoї-oblas.pdf>

³⁴ Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

Особливу увагу заслуговує роль поліції у здійсненні превентивних заходів — попередження кримінальних правопорушень, забезпечення публічного порядку, виявлення та нейтралізації потенційних загроз, що можуть виникати у зв'язку з дестабілізацією обстановки в регіонах, де діє воєнний стан. Поліцейські зобов'язані забезпечити охорону правопорядку в умовах зростання соціальної напруги, мобілізаційних процесів, обмежень комунікаційних і транспортних каналів тощо. У цьому контексті принциповим є дотримання поліцією міжнародних стандартів у сфері прав людини, зокрема вимог міжнародного гуманітарного права. Здійснення заходів, передбачених законодавством про воєнний стан, повинно ґрунтуватися на чіткому балансі між інтересами національної безпеки та гарантіями фундаментальних прав і свобод.

Отже, діяльність поліції під час реалізації заходів правового режиму воєнного стану, передбачених статтею 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», має комплексний та міждисциплінарний характер. Вона охоплює як класичні правоохоронні функції, так і специфічні завдання, пов'язані з особливим правовим режимом. З одного боку, поліція є інструментом реалізації державної політики безпеки, з іншого — гарантом дотримання прав і свобод громадян навіть в умовах збройного конфлікту. Саме тому підхід до її діяльності повинен бути виваженим, правовим та прозорим, із забезпеченням належного контролю з боку держави та громадянського суспільства.

Безумовно рамковим законом, який регулює діяльність Національної поліції як мирний час, так і під час воєнного стану є закон України «Про Національну поліцію», у статті 2 якого закріплено призначення Національної поліції — забезпечувати охорону прав і свобод людини, громадської безпеки і порядку, а також протидію злочинності³⁵. Стаття 7 Закону спеціально наголошує на дотриманні

³⁵ Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>

прав і свобод людини: під час виконання своїх завдань поліція забезпечує дотримання прав і свобод, гарантованих Конституцією та законами України, і сприяє їх реалізації; обмеження прав людей допускається лише на підставах і в порядку, визначених законом, у разі нагальної необхідності і в межах, потрібних для виконання завдань поліції³⁶. Також враховуючи негативний досвід минулого, в зазначеній статті окремо зафіксовано, що поліцейським заборонено за будь-яких обставин вдаватися до катувань, жорстокого чи такого, що принижує гідність, поводження — у разі виявлення таких дій поліцейській зобов'язаний негайно їх припинити і повідомити про порушення³⁷. Ці положення повністю відповідають конституційним нормам і міжнародним зобов'язанням України у сфері прав людини.

З початком повномасштабної війни до законодавства про поліцію було внесено низку змін, покликаних оптимізувати її діяльність в умовах воєнного стану. Зокрема, Закон України «Про внесення змін до законів України «Про Національну поліцію» та «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» з метою оптимізації діяльності поліції, у тому числі під час дії воєнного стану» доповнив статтю 23 закону України «Про Національну поліцію» новими повноваженнями поліції на період воєнного стану³⁸. Розширення повноважень поліції під час дії воєнного стану є цілком логічним кроком у контексті необхідності підтримання публічної безпеки, захисту населення та забезпечення стабільності на деокупованих територіях. Проаналізуємо ці нововведення крізь призму забезпечення прав людини поліції на деокупованих територіях.

³⁶ Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>

³⁷ Там само.

³⁸ Про внесення змін до законів України «Про Національну поліцію» та «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» з метою оптимізації діяльності поліції, у тому числі під час дії воєнного стану : Закон України від 15.03.2022 р. № 2150-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2123-20#Text>

Умови воєнного стану характеризуються підвищеним рівнем загроз, у тому числі терористичних актів, диверсій, збройних провокацій, що вимагає оперативного реагування правоохоронців. Надання поліцейським можливості застосовувати примусові заходи, включаючи підручні засоби, без обмежень, передбачених мирним часом, є формою реалізації права держави на самозахист та виконання її позитивного обов'язку щодо охорони життя, здоров'я і безпеки людини. Це узгоджується з міжнародною практикою, яка визнає, що в умовах надзвичайного стану держава може вдаватися до тимчасового обмеження окремих прав, якщо це необхідно для захисту основоположних прав інших осіб. Так, в статті 4 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права зазначається, що «під час надзвичайного становища в державі, при якому життя нації перебуває під загрозою і про наявність якого офіційно оголошується, держави-учасниці цього Пакту можуть вживати заходів на відступ від своїх зобов'язань за цим Пактом тільки в такій мірі, в якій це диктується гостротою становища, при умові, що такі заходи не є несумісними з їх іншими зобов'язаннями за міжнародним правом і не тягнуть за собою дискримінації виключно на основі раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії чи соціального походження»³⁹. Аналогічне положення міститься і в статті 15 Європейської конвенції з прав людини⁴⁰.

Розширення функцій поліції в умовах воєнного стану включає надання права застосовувати примусові заходи щодо осіб, які беруть участь у збройній агресії проти України, без дотримання окремих обмежень, передбачених для мирного часу. Зокрема, поліцейським дозволено використовувати силу, в тому числі вогнепальну зброю, під час виконання службових обов'язків у зонах бойових дій, а про факт застосування сили вони можуть повідомляти керівництво

³⁹ Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : Міжнародний документ від 16.12.1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text

⁴⁰ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Міжнародний документ від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

усно або засобами зв'язку, залежно від ситуації⁴¹. Такий підхід враховує труднощі комунікації в умовах активних бойових дій та дозволяє працівникам поліції оперативно реагувати на загрози.

Одночасно, з метою запобігання зловживанням, законодавчо встановлено додаткові механізми контролю: кожна дія працівника поліції щодо доступу до інформаційних ресурсів підлягає електронній фіксації, а перелік персональних та біометричних даних, що збираються, суттєво розширено. Це включає фото, відео, звукозаписи, відбитки пальців і цифрові зображення обличчя⁴². Такий баланс між оперативністю і підзвітністю сприяє ефективному виконанню поліцейських функцій на деокупованих територіях із дотриманням стандартів прав людини.

Запровадження додаткових технічних засобів у діяльність Національної поліції України в умовах воєнного стану є важливою складовою трансформації системи забезпечення публічної безпеки та правопорядку відповідно до сучасних викликів. В умовах підвищеної небезпеки та зростання кількості загроз — як військових, так і кримінальних — застосування технологій відіграє вирішальну роль у підвищенні ефективності правоохоронної діяльності, оперативності реагування та точності збору доказової бази. До таких засобів належать, зокрема:

системи автоматичного відеоспостереження (відеокамери з функціями розпізнавання номерних знаків, обличь, підозрілих об'єктів); аналітичне програмне забезпечення, яке дозволяє здійснювати обробку великих обсягів відео-, аудіо- та фотоінформації з метою виявлення закономірностей, потенційних загроз або підтвердження фактів правопорушень; безпілотні літальні апарати, що використовуються для моніторингу місцевості, виявлення осіб,

⁴¹ Про внесення змін до законів України «Про Національну поліцію» та «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» з метою оптимізації діяльності поліції, у тому числі під час дії воєнного стану : Закон України від 15.03.2022 р. № 2150-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2123-20#Text>

⁴² Там само.

переміщення техніки або підозрілих дій на територіях з обмеженим доступом або ризиком замінування; спеціалізоване технічне обладнання для документування наслідків обстрілів, фіксації зруйнованої інфраструктури та збору доказів у справах про воєнні злочини.

Законодавчо така діяльність регламентована, зокрема, статтею 40 Закону України «Про Національну поліцію», яка дозволяє застосування поліцією технічних приладів, технічних засобів та спеціалізованого програмного забезпечення для виконання покладених на неї завдань. При цьому особливу увагу закон приділяє можливості розміщення технічних засобів спостереження не лише у відкритому просторі, але й на поліцейському однострої, транспорті, безпілотниках та навіть об'єктах без спеціального маркування⁴³, що є виправданим у контексті забезпечення безпеки в умовах воєнного конфлікту.

Застосування зазначених засобів має подвійну правову функцію: захисту, яка полягає у недопущенні правопорушень, підвищення особистої безпеки громадян, стримування потенційних злочинців через фактор невидимого спостереження, також процесуальну, тобто збір доказів, що можуть бути використані у кримінальному провадженні, адміністративному провадженні або у справах про воєнні злочини.

Таким чином, впровадження сучасних технічних засобів у роботу поліції є не лише технологічним оновленням, а й елементом адаптації інституційної безпеки України до гібридних загроз, що виникають в умовах воєнного стану та деокупації. Це дозволяє поліції не лише підвищити ефективність оперативно-розшукової діяльності, а й фіксувати порушення прав громадян, у тому числі з боку військових або представників інших силових структур. Такий технічний інструментарій є запорукою неупередженого

⁴³ Про внесення змін до законів України «Про Національну поліцію» та «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» з метою оптимізації діяльності поліції, у тому числі під час дії воєнного стану : Закон України від 15.03.2022 р. № 2150-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2123-20#Text>

документування подій, що особливо важливо у процесі фіксації військових злочинів, насильства або порушень прав людини на щойно звільнених територіях. Таким чином, ці зміни не тільки посилюють інституційну спроможність поліції діяти в умовах збройного конфлікту, а й створюють додаткові гарантії реалізації прав людини шляхом фіксації фактів порушень і забезпечення належного реагування на них у правовому полі.

Запровадження нових повноважень для Національної поліції України в умовах воєнного стану суттєво підсилює її спроможність реагувати на виклики, пов'язані з національною безпекою та відновленням державного контролю на деокупованих територіях. Зокрема, право поліції здійснювати оперативне розмінування вибухонебезпечних предметів, які можуть бути зняттями вчинення злочинів⁴⁴, є важливим елементом превентивної діяльності щодо захисту життя та здоров'я населення. Це дозволяє поліції швидко реагувати на загрози, пов'язані з мінуванням інфраструктури або залишеними боеприпасами, особливо в умовах, коли вибухівка може бути використана у терористичних або кримінальних цілях. Розширено також повноваження щодо конвоювання військовополонених та збору біометричних даних⁴⁵, що забезпечує системний облік осіб, які перетинають лінію фронту або затримуються на деокупованих територіях, та сприяє дотриманню вимог міжнародного гуманітарного права.

Окрему увагу варто звернути на норму, яка дозволяє поліцейським під час виконання службових обов'язків у зоні бойових дій діяти у цивільному одязі без спеціального жетона⁴⁶. Така можливість спрямована на збереження особистої безпеки співробітників, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, ведуть

⁴⁴ Про внесення змін до законів України «Про Національну поліцію» та «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» з метою оптимізації діяльності поліції, у тому числі під час дії воєнного стану : Закон України від 15.03.2022 р. № 2150-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2123-20#Text>

⁴⁵ Там само.

⁴⁶ Там само.

спостереження або беруть участь у спецопераціях на територіях, що нещодавно були звільнені від окупації. Цей механізм унеможливає ідентифікацію оперативних працівників з боку ворожих елементів та диверсійних груп, що, своєю чергою, знижує ризики вчинення замахів на їхнє життя або тиск на членів їхніх родин. Більш докладніше про інші особливості проходження служби поліцейськими в умовах воєнного стану були більш докладніше проаналізовані в інших наукових доробках⁴⁷.

Таким чином, розширення функціональних можливостей поліції є важливою складовою комплексної політики держави у сфері національної безпеки та правопорядку на деокупованих територіях. Воно дозволяє ефективніше виконувати обов'язки із забезпечення публічного порядку, протидії злочинності та захисту прав і свобод людини, навіть у складних умовах правового режиму воєнного стану. Водночас навіть у таких умовах діяльність поліцейських має залишатися підконтрольною, а застосування сили чи примусових заходів — відповідати принципам необхідності та пропорційності.

Правове регулювання діяльності поліції на деокупованих територіях включає також чинний на момент написання цієї роботи закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України». В цьому законі встановлено, що держава гарантує громадянам України на окупованих територіях максимально можливе здійснення всіх конституційних прав і свобод та зобов'язується відновити їх повною мірою після відновлення контролю, а також визначає тимчасово окуповані території як невід'ємну частину України, на яку поширюється дія Конституції та законів України⁴⁸. Цей нормативний акт

⁴⁷ Берендєєва А.І., Шевчук В.В. Проходження служби в Національній поліції під час воєнного стану. *Юридичний бюллетень*. 2024. № 32. С. 23–30. DOI: <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2024.32.03>

⁴⁸ Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України : Закон України від 15.04.2014 р. № 1207-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text>

визначає тимчасово окуповані території як невід'ємну частину України, на яку поширюється дія Конституції та законів України. Після деокупації поліція відновлює свою діяльність, спрямовану на забезпечення правопорядку та безпеки громадян, що передбачає, зокрема, розслідування злочинів, вчинених під час окупації, та притягнення винних до відповідальності. Закон також передбачає, що на тимчасово окупованих територіях забороняється діяльність органів та посадових осіб, створених у порядку, що суперечить Конституції та законам України⁴⁹. Після деокупації поліція має право притягати до відповідальності осіб, які співпрацювали з окупаційною владою, відповідно до законодавства України.

Таким чином, нормативно-правова база України закладає основу для захисту прав людини на деокупованих територіях. Конституція визначає непорушні права і межі їх обмеження навіть в умовах війни; спеціальні закони про воєнний стан, окуповані території та поліцію конкретизують механізми реалізації та охорони прав у перехідний період. Правовий простір, що формується цими актами, враховує надзвичайні обставини, але водночас підпорядковує дії влади (у тому числі поліції) принципу законності і повазі до прав людини. Крім того, підзаконні нормативно-правові акти деталізують порядок дій поліції в умовах деокупації. Наприклад, наказ МВС України від 18.11.2024 № 770 «Про затвердження Правил носіння, зберігання та перевезення вогнепальної зброї і боеприпасів до неї цивільними особами, які беруть участь у відсічі та стримуванні збройної агресії Російської Федерації або інших держав» встановлює правила обігу зброї серед цивільних осіб⁵⁰, що сприяє забезпеченню безпеки на деокупованих територіях.

⁴⁹ Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України : Закон України від 15.04.2014 р. № 1207-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text>

⁵⁰ Про затвердження Правил носіння, зберігання та перевезення вогнепальної зброї і боеприпасів до неї цивільними особами, які беруть участь у відсічі та стримуванні збройної агресії Російської Федерації або інших держав : наказ МВС України від 18.11.2024 р. № 770. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1737-24#Text>

Також, наказ МВС України від 21.11.2024 № 778 «Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Міністерства внутрішніх справ України» вносить зміни до існуючих нормативних актів, адаптуючи їх до умов воєнного стану та деокупації. Цей наказ вносить суттєві корективи до регулювання обігу вогнепальної зброї та боеприпасів серед цивільного населення, особливо в контексті деокупованих територій та умов воєнного стану. Цей нормативний акт спрямований на удосконалення процедур декларування, перевірки, зберігання та утилізації зброї⁵¹. Ці зміни спрямовані на забезпечення контролю за обігом зброї, запобігання її незаконному використанню та гарантування безпеки громадян на деокупованих територіях. Вони також враховують необхідність адаптації нормативно-правової бази до умов воєнного стану та специфіки регіонів, що повертаються під контроль держави.

Після звільнення територій пріоритетним завданням держави, зокрема органів Національної поліції, є забезпечення базового рівня безпеки населення, що виступає передумовою для реалізації інших фундаментальних прав і свобод людини. У перехідний період деокуповані населені пункти продовжують залишатися зонами підвищеного ризику, оскільки зберігаються численні чинники загрозового характеру: залишені окупаційними військами мінно-вибухові загородження, нерозірвані боеприпаси, а також активність диверсійно-розвідувальних груп. До цього додаються ризики повторних обстрілів із суміжних територій, що залишаються тимчасово окупованими або знаходяться у зоні активних бойових дій. Також небезпеку становлять залишки нелегальних збройних формувань та кримінальних угруповань, які можуть активізувати свою діяльність у ситуації правового вакууму, що іноді виникає одразу після звільнення територій. За таких умов безпекова функція поліції стає ключовою у формуванні передумов для гуманітарного реагування,

⁵¹ Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Міністерства внутрішніх справ України : Наказ МВС України від 21.11.2024 р. № 778. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1761-24#Text>

відновлення інституцій державної влади, доступу до соціальних послуг та гарантування повноцінної реалізації прав людини.

З метою оперативного стабілізування безпекової ситуації на щойно звільнених територіях, держава вживає комплексних заходів із негайного відновлення публічного порядку, в основі яких — міжвідомча взаємодія сил безпеки, підпорядкованих Міністерству внутрішніх справ України. У цьому контексті Національна поліція України здійснює оперативне розгортання зведених загонів поліцейських із інших регіонів, зокрема підрозділів поліції особливого призначення, які мають необхідну підготовку для виконання завдань в умовах високого рівня загроз. Такі сили направляються у звільнені населені пункти одразу після завершення активної фази бойових дій. Так, у Херсоні одразу після звільнення в листопаді 2022 р. було розгорнуто близько 200 поліцейських, виставлено блокпости довкола міста, організовано цілодобове патрулювання вулиць⁵². Ці дії дали змогу швидко показати місцевим жителям присутність української влади і не допустити вакууму безпеки.

Невідкладним завданням також є виявлення та знешкодження мін та інших вибухонебезпечних предметів, залишених окупантами. Значна роль у цьому відводиться підрозділам вибухотехніків Національної поліції та Державної служби з надзвичайних ситуацій. Відповідно до звіту Управління Верховного комісара ООН з прав людини від 20 березня 2024 року, у період з осені 2022 року до кінця 2023 року міни та вибухонебезпечні залишки війни спричинили 484 випадки загибелі та поранення цивільних осіб у звільнених районах Харківської, Херсонської та Миколаївської областей⁵³. Тому масштабне розмінування розглядається не тільки як технічне завдання, але і як реалізація права людей на безпечне середовище проживання.

⁵² Деокупація Херсона. Стабілізаційні заходи. URL: <https://surl.li/mxfuav>

⁵³ Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. Report on the human rights situation in Ukraine: Russian occupation of Ukraine and its aftermath (October 2022 — December 2023). OHCHR, 20 March 2024. С. 35.

Окрім розмінування, поліція виконує комплекс так званих стабілізаційних заходів, спрямованих на відновлення публічного порядку та недопущення злочинності у звільнених громадах. Під стабілізаційними заходами у широкому значенні К.А. Бугайчук розуміє комплекс «узгоджених та взаємозв'язаних за метою, завданнями, місцем і часом заходів, що проводяться уповноваженими суб'єктами сектору безпеки та оборони у взаємодії з органами державної влади й місцевого самоврядування на територіях, які перейшли під загальну юрисдикцію України та контроль її органів державної влади після тимчасової окупації»⁵⁴. Зазначені заходи проводяться з метою «встановлення контролю над кризовими районами, підтримання в них безпеки і стабільності та створення умов, що унеможливають ескалацію (відновлення) воєнного конфлікту, у взаємодії із силами безпеки та оборони, органами державної влади та місцевого самоврядування; недопущення проникнення на деокуповану територію диверсійно-розвідувальних груп та незаконних збройних формувань, вчинення ними терористичних актів на об'єктах інфраструктури та комунікацій; забезпечення публічної безпеки та порядку; ліквідації наслідків над-звичайних ситуацій; розшук осіб, які вчинили кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки, проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, інші правопорушення під час окупації території»⁵⁵.

Аналізуючи досвід діяльності Національної поліції на деокупованих територіях, можна зазначити, що після звільнення території від російської окупації одним із першочергових завдань Міністерства внутрішніх справ України стало розгортання комплексу стабілізаційних заходів, спрямованих на відновлення публічного порядку, гарантування базової безпеки та створення умов для відновлення

⁵⁴ Бугайчук К.А. Стабілізаційні заходи на деокупованих територіях: концептуальне розуміння, класифікація, особливості застосування. *Право і безпека*. 2024. № 1 (92). С. 19. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2024.1.01>.

⁵⁵ Скобельська О.Р. Стабілізаційні заходи на деокупованих територіях: поняття та види. *Нове українське право*. 2023. № 5. С. 54.

правового режиму. Центральне місце в цих заходах посідає діяльність підрозділів Національної поліції, які провадять очищення територій від диверсійних елементів, документують факти злочинів, скоєних під час окупації, а також забезпечують фізичну присутність державної влади в публічному просторі.

З різних підрозділів Національної поліції були створені зведені загони, які відряджалися до деокупованих територій, де вони здійснювали наступні заходи: несли службу на блокпостах; здійснювали патрулювання населених пунктів; перевіряли документи осіб; перевіряли транспортні засоби; забезпечували дотримання комендантської години, тощо. Їх робота здійснювалася у взаємодії з іншими структурами сектору безпеки та оборони — зокрема, з військовими підрозділами та Національною гвардією. Особлива увага приділяється заходам із документування злочинів проти людяності та порушень прав людини, скоєних під час окупації. Такі заходи неминуче пов'язані з тимчасовим обмеженням свободи пересування, оглядом особистих речей і помешкань громадян. Вони є виправданими і законними за умов воєнного стану для гарантування безпеки, але повинні здійснюватися суворо в рамках закону та з дотриманням процедурних гарантій прав людини. Як зазначалося вище, закон дозволяє обмежувати окремі права у разі нагальної потреби, але вимагає пропорційності та недискримінаційності таких дій. Варто підкреслити, що швидке встановлення контролю та присутності поліції позитивно впливає на морально-психологічний стан населення. Люди, які місяцями перебували під владою окупантів або у прифронтовому хаосі, потребують відчуття захищеності.

У той же час особливої актуальності набуває питання інституційної прозорості та комунікації між правоохоронними органами та місцевим населенням. Загальна тенденція мілітаризації державного сектору, зокрема системи правоохоронних органів, спричинена потребою протидії загрозам воєнного та гібридного характеру, призвела до підвищення рівня закритості та обмеження публічного доступу до інформації. У таких умовах поліцейські

стикаються з викликом: необхідністю одночасно захищати оперативну інформацію від можливого витоку до противника (у тому числі через диверсійно-розвідувальні групи або інформаційні канали), але й утримувати суспільну довіру, яка є критичною в умовах постконфліктного відновлення. Так, недостатня комунікація з боку правоохоронців щодо логіки та меж їхніх дій може призводити до зниження довіри з боку населення, навіть якщо об'єктивно діяльність поліції є ефективною. Попри реальні ризики розголошення чутливої інформації, прозоре інформування громадян про основні напрями діяльності, пріоритети стабілізаційної політики та обмеження, пов'язані з умовами воєнного стану, сприяло б кращому розумінню серед мешканців деокупованих територій специфіки роботи органів правопорядку.

Отже, у процесі стабілізації на деокупованих територіях надзвичайно важливою є стратегічна комунікація поліції, яка має поєднувати забезпечення безпеки з побудовою відкритих каналів взаємодії з населенням. Це дозволяє не лише зміцнити довіру до державних інституцій, а й посилити соціальну згуртованість та підвищити ефективність правозастосовної діяльності у складному постокупаційному середовищі.

Окрім безпосередніх завдань, покладених на поліцію законом України «Про Національну поліцію», цей державний орган спільно з військовими адміністраціями на першому етапі після звільнення створює фундамент для реалізації інших прав. Насамперед забезпечується право на життя і особисту безпеку громадян — через нейтралізацію фізичних загроз (мін, вибухів, насильства). Це, у свою чергу, відкриває можливість переходити до наступних завдань відновлення нормального життя громади, зокрема до забезпечення правового захисту та відновлення соціальної інфраструктури.

Так, на деокупованих територіях постає завдання відновлення та забезпечення соціально-економічних прав: права на достатній життєвий рівень і соціальний захист, право на охорону здоров'я, право на освіту, право на інформацію тощо. Період окупації часто

супроводжувався гуманітарною кризою — люди були позбавлені нормального медичного обслуговування, діти не мали доступу до української освіти, припинилися виплати пенсій та соціальні виплати.

Тому після звільнення органи влади, у тому числі поліція у межах своєї компетенції, діють для якнайшвидшого відновлення цих прав.

Після деокупації територій військові адміністрації населених пунктів та районів трансформуються на фактичні осередки публічної влади перехідного періоду, забезпечуючи безперервність управлінських функцій і уніфікацію силових та цивільних ресурсів. Начальник військової адміністрації виконує комплексні управлінські повноваження, що одночасно охоплюють стратегічне планування відбудови критичної інфраструктури, організацію безперебійного житлово-комунального забезпечення та гарантування режиму публічної безпеки. У цьому контексті він очолює міжвідомчі координаційні штаби, до складу яких на постійній основі залучаються представники Національної поліції, Державної служби з надзвичайних ситуацій, військових формувань, комунальних підприємств і гуманітарних організацій⁵⁶. Забезпечення прав і свобод людини на деокупованих територіях є комплексним завданням, яке під силу лише за умови тісної координації між різними органами влади. Поліція як складова системи МВС взаємодіє як з військовими структурами, так і з цивільними органами, а також з міжнародними організаціями та союзниками України.

Безпалова О.І. виділяє наступні пріоритетні напрями діяльності органів поліції щодо забезпечення прав громадян під час воєнного стану: фіксація та кваліфікація воєнних злочинів в Україні; розслідування воєнних злочинів в умовах активних бойових дій; розмінування територій і будівель; охорона публічного порядку та забезпечення публічної безпеки; виявлення випадків учинення

⁵⁶ Про військово-цивільні адміністрації : Закон України від 3 лютого 2015 р. № 141-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/141-19#Text>

протиправних дій стосовно дітей; використання сучасних інформаційних технологій, систем і засобів захисту інформації; психологічне забезпечення діяльності органів поліції в умовах воєнного стану та надання поліцейськими первинної психологічної допомоги різним категоріям громадян⁵⁷.

У цілому погоджуючись з цими напрямками, варто зазначити, що, відповідно до статті 216 Кримінально-процесуального кодексу України розслідування воєнних злочинів підслідне слідчим органам безпеки⁵⁸, тому більш доцільним виглядає такий напрям як документування та первинна фіксація ознак воєнних злочинів працівниками поліції, з подальшою передачею матеріалів до слідчих органів, уповноважених здійснювати досудове розслідування, зокрема Служби безпеки України. Адже у більшості випадків саме працівники поліції першими прибувають на місце подій — обстрілів, масових поховань, фактів знуцання з цивільного населення — і саме вони виконують первинну роль у забезпеченні охорони місця події, збору речових доказів, відеофіксації та отримання первинних пояснень свідків або потерпілих. Отже, зазначений напрям слід дещо підкоректувати, оскільки поліція не здійснює безпосереднє розслідування воєнних злочинів як слідчий орган, але відіграє важливу роль у їх первинному виявленні, фіксації, збереженні доказів і координації з уповноваженими органами. Такий напрям у діяльності поліції є складовою ширшої функції забезпечення прав людини в умовах воєнного стану та перехідного правосуддя.

Захист прав людини на деокупованих територіях є важливою умовою стабілізації та відновлення регіонів. Забезпечення безпеки, справедливості та належного ставлення до населення допомагає поступово відновити довіру до держави й зменшити негативні

⁵⁷ Безпалова О. І. Пріоритетні напрями діяльності органів поліції щодо забезпечення прав громадян в умовах правового режиму воєнного стану в Україні. *Право і безпека*. 2022. № 3 (86). С. 13–25. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2022.3.01>.

⁵⁸ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

наслідки війни. Для успішного вирішення цього завдання необхідна комплексна співпраця українських та міжнародних інституцій, постійний моніторинг і контроль за дотриманням прав людини.

Отже, ефективність процесу деокупації визначається не лише фізичним поверненням територій під контроль держави, а насамперед комплексним вирішенням гуманітарних, безпекових та соціально-економічних проблем, які виникли внаслідок тривалої окупації. Особливу роль у цьому контексті відіграє подолання наслідків мінної небезпеки та відновлення критичної інфраструктури, що є передумовою для реалізації основоположних прав і свобод громадян. Водночас, реальна успішність деокупації визначається здатністю держави створити нову модель управління територіями, засновану на довірі громадян, що сприятиме соціальній згуртованості та сталому розвитку регіонів у післявоєнний період.

Питання забезпечення прав і свобод людини на деокупованих територіях України є однією з ключових проблем сучасної національної безпеки та правової політики. Аналіз сучасних викликів, з якими стикаються звільнені регіони, засвідчує наявність глибоких соціальних, гуманітарних, правових та психологічних криз, які значно ускладнюють процес реінтеграції та нормалізації життя. У цих умовах Національна поліція України відіграє важливу роль як гарант публічної безпеки, стабілізаційного впливу та правозахисного інструменту.

Діяльність поліції на звільнених територіях охоплює низку критично важливих напрямів: стабілізаційні заходи, розмінування, охорона публічного порядку, фіксація воєнних злочинів, первинне документування порушень прав людини, психологічна підтримка населення, забезпечення прав на життя, безпеку та доступ до соціальних послуг. Значна увага приділяється дотриманню міжнародних стандартів у сфері прав людини навіть за умов воєнного стану. Національна поліція, як частина системи сектору безпеки, має не лише виконувати функції забезпечення порядку, а й сприяти поверненню довіри громадян до державних інституцій.

Ефективність діяльності поліції на деокупованих територіях значною мірою залежить від якості міжвідомчої взаємодії, прозорості, технологічного забезпечення та дотримання правових гарантій. Подальше вдосконалення адміністративно-правових механізмів, підвищення спроможності поліцейських підрозділів, розширення програм психологічної підтримки та забезпечення безпеки в постконфліктному середовищі є необхідними умовами для сталого відновлення та забезпечення прав людини на звільнених територіях України.

Список використаних джерел:

1. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України : Закон України від 15.04.2014 № 1207-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text>
2. Про затвердження плану дій органів виконавчої влади з відновлення деокупованих територій територіальних громад : розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2022 р. № 1219-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1219-2022-%D1%80#Text>
3. Світова гібридна війна: український фронт : монографія / за заг. ред. В.П. Горбуліна. К. : НІСД, 2017. 496 с.
4. Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії Росії проти України станом на листопад 2024 року. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2025/02/KSE_Damages_Report-November-2024-UA.pdf
5. «Як ви тут розважаєтеся? Мріємо»: як змінилося життя в Херсоні впродовж двох років після деокупації. URL: <https://zmina.info/articles/yak-vy-tut-rozvezhayetesya-mriyemo-yak-zminylosya-zhyttya-v-hersoni-vprodovzh-dvoh-rokiv-pislya-deokupacziyi>
6. Аналіз соціально-економічної ситуації деокупованих громад: Херсонська область. URL: https://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2024/10/ali_report_khersonregion.pdf

7. Гуманітарка у 2022-му: хто скільки отримав і яка ситуація на Херсонщині, Харківщині і Сумщині? URL: <https://www.chesno.org/post/5476>

8. Відбулася презентація Звіту про опитування мешканців деокупованих територій України. URL: <https://www.kspu.edu/PrintVersion.aspx?newsId=20302>

9. Звіт Відновлення інститутів публічної влади на деокупованих територіях у 2014–2023 роках: аналіз досвіду та потреб громад. URL: <https://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2023/07/zvit-vidnovlennya-pravky-12-12.pdf>

10. Аналіз соціально-економічної ситуації деокупованих громад: Херсонська область. URL: https://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2024/10/ali_report_khersonregion.pdf

11. На вулицях тіла лежали тижнями: у поліції розповіли, як заходили у деокуповані міста. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3963854-na-vulicah-tila-lezali-tiznami-u-policii-rozpovili-ak-zahodili-u-deokupovani-mista.html>

12. Усі наслідки окупації перекладаються на людей: Альона Луньова взяла участь у публічній дискусії щодо колабораціонізму. URL: <https://zmina.ua/event/usi-naslidky-okupacziyi-perekladayutsya-na-lyudej-alona-lunova-vzyala-uchast-u-publichni-dyskusiyi-shhodo-kolaboraczionizmu/>

13. Мінна безпека на деокупованих територіях — питання номер один для ДСНС. URL: <https://dsns.gov.ua/news/ostanni-novini/minna-bezpeka-na-deokupovanix-teritoriiax-pitannia-nomer-odindlia-dsns>

14. Ігор Клименко: 25 % території України забруднені мінами та вибухонебезпечними предметами. URL: <https://dsns.gov.ua/news/ostanni-novini/igor-klimenko-25-teritoriyi-ukrayini-zabrudneni-minami-ta-vibuxonebezpecnimi-predmetami>

15. Україна створила 10 нових батальйонів для розмінування звільнених територій. URL: <https://suspilne.media/893539-ukraina-stvorila-10-novih-bataljoniv-dla-rozminuvanna-zvilnenih-teritorij/>

16. Landmines cost Ukraine \$11 bln in GDP each year, says report. URL: <https://www.reuters.com/world/europe/landmines-cost-ukraine-11-bln-gdp-each-year-says-report-2024-09-10/>

17. Інформаційний вакуум і новинний треш: як працює російська пропаганда на окупованій Донеччині. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-factcheck/3777532-informacijnij-vakuuum-i-novinnij-tres-ak-prasue-rosijska-propaganda-na-okupovanij-doneccini.html>

18. Маркова М.В., Марков А.Р. Інформаційно-психологічна війна проти населення України як сучасна реальність: стан проблеми і шляхи подолання наслідків. *Інтегровані комунікації*. 2016. Вип. 2. С. 73–85.

19. Слюсаревський М.М. Соціально-психологічний стан українського суспільства в умовах повномасштабного російського вторгнення: нагальні виклики і відповіді: Стенограма доповіді на засіданні Президії НАН України 4 травня 2022 року. *Вісник НАПН України*. 2022. № 4 (1). С. 85–92. URL: <https://doi.org/10.15407/visn2022.06.085>

20. Психічне здоров'я та ставлення українців до психологічної допомоги під час війни. URL: https://gradus.app/documents/307/Gradus_Research__Mental_Health_Report_full_version.pdf

21. Михайлишин У.Б., Шмідзен І.Ю., Товт В.В. Проблема дослідження інформаційного стресу у сучасних наукових підходах. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Психологія*. № 3. С. 89–94. URL: <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2024.3.17>

22. Підтримка ментального здоров'я в часи війни. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/pidtrymka-mentalnoho-zdorovya-v-chasy-viyny>

23. Держава підтримує найбільш незахищені категорії населення під час війни. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/22206.html>

24. Звіт за результатами комплексного дослідження стану суспільства на тимчасово окупованих територіях. URL: <https://activegroup.com.ua/2025/03/26/zvit-za-rezultatami-kompleksnogo-doslidzhennya-stanu-suspilstva-na-timchasovo-okupovanix-teritoriyax/>

25. Як українським дітям в окупації росіяни забороняють бути українцями — нові дані доповіді ООН. URL: https://ombudsman.gov.ua/uk/news_details/yak-ukrayinskim-dityam-v-okupaciyi-rosiyani-zaboronyayut-buti-ukrayincyami-novi-dani-dopovidi-onn

26. Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. Ст. 141..

27. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

28. Порядок проведення масових заходів на території Київської області в умовах правового режиму воєнного стану. URL: <https://koda.gov.ua/wp-content/uploads/2022/07/poryadok-provedennya-masovyh-zahodiv-na-terytorii-kyivskoi-oblas.pdf>

29. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>

30. Про внесення змін до законів України «Про Національну поліцію» та «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» з метою оптимізації діяльності поліції, у тому числі під час дії воєнного стану : Закон України від 15.03.2022 р. № 2150-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2123-20#Text>

31. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : Міжнародний документ від 16.12.1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text

32. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Міжнародний документ від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

33. Берендеева А.І., Шевчук В.В. Проходження служби в Національній поліції під час воєнного стану. *Юридичний бюлетень*. 2024. № 32. С. 23–30. DOI <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2024.32.03>

34. Про затвердження Правил носіння, зберігання та перевезення вогнепальної зброї і боеприпасів до неї цивільними особами, які беруть участь у відсічі та стримуванні збройної агресії Російської Федерації або інших держав : наказ МВС України від 18.11.2024 р. № 770. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1737-24#Text>

35. Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Міністерства внутрішніх справ України : Наказ МВС України від 21.11.2024 р. № 778. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1761-24#Text>

36. Деокупація Херсона. Стабілізаційні заходи. URL: <https://surl.li/mxfuav>

37. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. Report on the human rights situation in Ukraine: Russian occupation of Ukraine and its aftermath (October 2022 — December 2023). OHCHR, 20 March 2024. 64 с.

38. Бугайчук К.Л. Стабілізаційні заходи на деокупованих територіях: концептуальне розуміння, класифікація, особливості застосування. *Право і безпека*. 2024. № 1 (92). С. 9–22. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2024.1.01>.

39. Скобельська О.Р. Стабілізаційні заходи на деокупованих територіях: поняття та види. *Нове українське право*. 2023. № 5. С. 53–59.

40. Про військово-цивільні адміністрації : Закон України від 3 лютого 2015 р. № 141-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/141-19#Text>

41. Безпалова О. І. Пріоритетні напрями діяльності органів поліції щодо забезпечення прав громадян в умовах правового режиму воєнного стану в Україні. *Право і безпека*. 2022. № 3 (86). С. 13–25. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2022.3.01>.

42. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

Анотація

У розділі досліджується діяльність Національної поліції України на деокупованих територіях у контексті забезпечення прав і свобод людини. Розкрито актуальність теми з огляду на глибоку соціально-економічну, гуманітарну та правову кризу в регіонах, що зазнали тимчасової окупації. Проаналізовано нормативно-правове підґрунтя функціонування поліції

в умовах воєнного стану, а також окреслено основні напрями роботи поліції, включаючи стабілізаційні заходи, фіксацію воєнних злочинів, охорону публічного порядку, розмінування територій та надання первинної психологічної допомоги. Особливу увагу приділено проблемам втрати довіри до державних органів, інформаційної ізоляції, соціальної вразливості населення. Зроблено висновок про необхідність комплексного підходу до відновлення системи захисту прав людини, де поліція виступає одним із ключових суб'єктів цього процесу.

Ключові слова: деокуповані території, права людини, Національна поліція України, національна безпека, публічний порядок та безпека, правоохоронні органи, взаємодія, військова адміністрація, воєнний стан, стабілізаційні заходи.

Наукове видання

**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДОТРИМАННЯ
ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА
В УМОВАХ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕЖИМУ
ВОЄННОГО СТАНУ**

Колективна монографія

Верстка *Н. Ковальчук*

Обкладинка *А. Юдашкіна*

Технічне редагування *О. Гринюк*

ЮРИДИКА
ВИДАВНИЦТВО

Підписано до друку 07.10.2025 р. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Warnock. Цифровий друк.
Ум. друк. арк. 48,83. Наклад 300.
Замовлення № 085м-1125.
Віддруковано з готового оригінал-макета.

Видавництво і друкарня – Видавництво «Юридика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефони: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@juridica.od.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7653 від 18.08.2022 р.